

Talentia, valinnanvapauskuuleminen 3.12.

- **Aluksi:** Vaikka sosiaalihuollon ja valinnanvapauden yhteensovittamiseen liittyvät ongelmat on tunnustettu yhä paremmin, on mallissa edelleen paljon kysymysmerkkejä erityisesti sosiaalihuollon osalta. Valinnanvapauden tulisi tuoda palvelujärjestelmään jotain uutta ja parempaa, mutta huolena on, että sosiaalihuollon osalta otetaan askelia taaksepäin.
- **Nykytila:** Virkamiesvalmistelun lähtökohtana on ollut monituottajamalli. Sosiaalihuollon palvelurakenne on kuitenkin jo nykyisellään monipuolinen: yksityisen ja ns. kolmannen sektorin osuus palvelutuotannosta on merkittävä. Monituottajuuteen kuuluu kuitenkin myös julkinen palvelutuotanto, eikä Talentia kannata palveluiden pakkoyhtiöittämistä.
- **Uudistustarve ja tavoitteet:** Kun järjestelmästä halutaan sekä nykyistä tehokkaampi että nykyistä asiakaslähtöisempi, tulisi ensisijaisesti tarkastella missä tehdään päällekkäistä työtä ja mahdollisesti turhaa eteenpäin ohjaamista (luukulta toiselle ohjaamista). Eli kuinka asiakas voisi tulla kokonaisvaltaisemmin autetuksi jo aiemmassa vaiheessa. Sosiaalihuollon kohdalla sillä, kuka ”aiemman vaiheen” palvelut tuottaa, on merkitystä. Asiakaslähtöinen malli olisi sellainen, jossa asiakas voisi saada arvion, päätöksen ja neuvontaa yhtenä kokonaisuutena samasta paikasta.
- **Mikä kuuluu laajaan valinnanvapauteen ja miksi kysymys on meille vaikea.** Sosiaalialantyytöitä on hankala jaotella yleiseen-erityiseen, tai perustyöhön-vaativaan työhön. Viranomaispäätökset, ts. julkisen vallan käyttö ei aina noudattele tällaista jaottelua, vaan päätöksiä saatetaan tehdä jo tavallisimmissa, ”perustason” palveluissa. Samalla esimerkiksi erikoissairaanhoidossa on paljon erikoistunutta osaamista, mutta toisinaan tämän asiantuntijuuden käyttö palvelutarpeen arvioinnissa ja päätöksenteossa on hyvin ohut.
- Esityksen mukaan asiakkaalla olisi valinnanvapaus kolmessa vaiheessa ja kolmella eri tasolla. Tällaisista tasoista puhuminen on vierasta sosiaalihuollossa, jossa ei ole olemassa yleis- ja erityistason sosiaalihuoltoa tai niiden välistä rajaa.
- Sosiaalihuollossa on toki yleis- ja erityislainsäädäntöä, ja sosiaalihuoltolaissa on määritelty erityisen tuen tarve. Kuitenkin yhä useampia palveluita saa yleislainsäädännön turvin, ja toisaalta ihminen voi tarvita erityistä tukea, vaikka hän ei tarvitse erityislainsäädännön mukaisia päätöksiä. Kun rajanveto on näin vaikeaa ja aina yksilöllistä, niin millä perusteella jaamme palvelut laajaan valinnanvapauteen sisältyviin ja sen ulkopuolelle jääviin palveluihin? Onko tarpeen ensin saada arvio ilmeisestä palvelutarpeesta omatiimin kautta, saadakseen sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin? Tässä liikuttaisiin päinvastaiseen suuntaan, kuin mitä sosiaalihuoltoa koskevassa lainsäädännössä on viime aikoina menty.
- **Miten asiakaslähtöisyyttä on edistetty:** Viimeaikainen lainsäädäntö on korostanut palvelutarpeen yksilöllisyyttä (ei esim. diagnoosipohjaisuutta) ja palvelutarpeen arvioinnin merkitystä osana asiakastyön prosessia (sosiaalipäivystyksen uudistus). Esitetty valinnanvapausmalli ei tue tätä ajattelua. Ei vaikka esitys liittyy kokonaisuuteen ”palvelut asiakaslähtöisiksi”, ja valinnanvapaudelle on asetettu yleisiä tavoitteita.
- Esimerkiksi: uuden sosiaalihuoltolain mukaan perheen/lapsen ei tarvitse olla lastensuojelun asiakas sadakseen lapsiperheiden kotipalvelua. Tarkoituksena oli purkaa ”lukkoja” joita palvelujärjestelmässä esiintyy, ja kohdistaa tukea varhemmin. Tätä voidaan pitää asiakaslähtöisenä ajatteluna.

Valinnanvapausmallissa voisi ajatella, että lapsiperheiden kotipalvelu on valinnanvapauden piiriin kuuluva palvelu, mutta missä tämä palvelu arvioidaan tarpeelliseksi? Kysyntä palvelulle on ollut suurta. Jos asiakas ei saa palvelua, ja on tyytymätön tähän, niin onko hänellä oikeus valittaa päätöksestä ja mihin?

Mallin arviointia:

- **Suoran valinnan palvelut:** Asiakas valitsee sote-omatiimin ja listautuu asiakkaaksi. Omatiimiin sisältyy tavallisimmat sotepalvelut ja neuvonta. Omatiimi ohjaa tarvittaessa jatkohoitoon.
Kysymys: Mitkä ovat tavallisia sosiaalihuollon palveluita ja miksi olisi asiakaslähtöistä erottaa neuvonta muusta sosiaalihuollon työstä? Tehdäänkö jatkossa päällekkäistä palvelutarpeen arviointia? Sosiaalihuollon palvelutarpeen tunnistaminen on tehtävä sosiaalihuollon ammattihenkilöiden toimesta, mutta jos omatiimin sosiaalipalvelu kavennetaan koskemaan vain neuvontaa, hukataan valtavasti osaamista.
- **Maakunnan palvelulaitos:** Tarvittaessa asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointi maakunnan palvelulaitoksessa.
Kysymys: Voiko asiakas hakeutua suoraan palvelulaitokseen, ja kuinka vältetään ”turha” omatiimin kautta asiointi? Malli ei millään tavalla madalla kynnystä sosiaalihuollon varhaiselle tuelle.
- **Tarpeelliseksi arvioidujen palveluiden valinta:** Palvelutarpeen arvioinnin jälkeen asiakas saa asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin joiden avulla asiakas valitsee hoitopaikkansa tai tarvitsemansa palvelun tuottajan.
Kysymys: Kuka todella varmistaa palveluketjun integraation ja tiedon kulun? Kysymys on erityisen tärkeä sellaisten henkilöiden kohdalla jotka tarvitsevat paljon ja erilaisia palveluita, tai tuettua päätöksentekoa.
- **Uudistuksen toisessa vaiheessa** vuodesta 2021 lähtien sote-omatiimituottajat voivat tehdä myös palvelutarpeen arviointia, ja maakunnissa voi olla laajaa palveluvalikoimaa tarjoavia sote-keskuksia, jotka ovat yksityisen ylläpitämiä. Katsomme ettei päätöksentekoa ja palvelutarpeen arviointia voi eriyttää. Päätökset perustuvat arvioon (asiakas+ ammattihenkilö) esimerkiksi siitä, mitkä palvelut ovat vaikuttavia ja tarpeellisia asiakkaan tilanteessa, mikä on oikea-aika aloittaa jokin tukitoimi, tai mitä jollain palvelulla tavoitellaan. Arviointi on keskeinen osa viranomaispäätöstä, ja usein asiakkaan lisäksi on arvioitava hänen perheensä tai läheisverkostonsa tilannetta. Virkavastuuta ei voi ulkoistaa.
- **Yhteenvetona:** Talentia kannattaa maltillista ja vaiheittaista etenemistä, joka ensi vaiheessa pohjautuu mahdollisimman pitkälti nykyainsäädäntöön. Arvioinnin mukaan valinnanvapausmalli ei tue integraatiota eikä välttämättä muitakaan sote-uudistukselle asetettuja tavoitteita. Ennen valinnanvapauden laajentamista on arvioitava ensimmäisen vaiheen hyödyt ja haitat, ja paneuduttava huolella sosiaalihuoltoa koskeviin kysymyksiin.
- **Määrittelyt:** Sosiaaliohjaus on esityksessä nähty lähinnä palveluihin ja sosiaaliturvaan liittyvänä neuvontana. Sosiaalisen raportoinnin esille nostamista ei ole perusteltu tai avattu asianmukaisella tavalla. Sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen raportointi on merkittävä osa sosiaalityötä ja tiedon tuotantoa, mutta sen paikka ei Talentian näkemyksen mukaan ole ns. suoran valinnan palveluissa.